

Az expresszionista trónustól az organikus fekvőszékig

BREUER MARCELL BÚTORAI

A 20. század egyetemes bútortörténetének legrövidebb összefoglalásaiban is a legelső között található Breuer Marcell neve; és még inkább kitüntetett szerepű a Bauhaus ikonikus tárgyalkotói között. Pedig az 1902-ben, Pécsen született Breuer 1920-ban eredetileg festőnek indult a bécsi akadémián.¹ Röviddel később azonban már Weimarban volt, a Walter Gropius által vezetett és fémjelzett, sokkal korszerűbbnek tartott oktatási intézményben. Johannes Itten híres és nagy hatású – a hallgatók képességeit felszabadító-kiteljesítő – Vorkursát elvégezve (ahol Paul Klee volt rá nagy hatással) az asztalosműhelyben folytatta tanulmányait.² Egymás után sorjázó munkái tanúsítják jó döntését.

BREUER Marcell: Afrikai szék Gunta STÖLZL textil munkájával
 Marcel BREUER: African chair with Gunta STÖLZL's textile
 Bauhaus-asztalosműhely, Weimar, 1921 (Bauhaus-Archiv, Berlin)
 Fotó: Bauhaus-Archiv, Berlin

Első ülőbútora még inkább művészeti alkotás, mintsem egyszerű szék: az avantgárd, és a Bauhaus deklarált, a képzőművészet és az iparművészet határait feloldó művészetfelfogásának megfelelően. A kézi faragású, ötlábú, festett tölgyfa *Afrikai szék* (1921) az iskolatárs, Gunta Stölzl művészi igényű, a magas háttámlára feszített színes kárpitjával ellátott attraktív mű. Röviddel később már a használatot jobban figyelembe vevő munkák születtek: a Walter Gropius és Adolf Meyer által tervezett berlini Sommerfeld-házba készített tömbszerű *kárpitozott fotel* és egy még inkább letisztult, kónikus falábakkal és színes, textílfonatos ülőfelülettel és háttámlával (ugyancsak Gunta Stölzl munkája) kialakított *támlás szék*. A következő évben (1922) született *textilhevederes karosszék* pedig már demonstratívan konstruktivista. Azonos keresztmetszetű lécekből, karakteres karfa-háttámla megoldással a De Stijl, pontosabban Gerrit Thomas Rietveld hatása alatt, de textilülőkéjével és döntött háttámlájával Rietveld megoldásánál gyakorlatiasabb megfontolások alapján készült. E munkája bekerült korai tevékenységének kicsúcsosodásaként az intézmény történetében is fordulatot jelentő *Haus am Horn* együttesébe 1923-ban. Ebben a Bauhaus egész addigi tevékenységéről számot adó kollektív alkotásban, amelynek építészeti kialakítása Georg Muche festőtől származott (Gropius építész munkatársának, Adolf Meyernek a segítségével), Breuernek meghatározó szerep jutott: a nappaliban szerepeltek bútorai, és a hálószoba egész belsőépítészeti megoldását ő tervezte a beépített bútoroktól az egyes mobiliákig. A hajlított rétegeltlemez végű ágy későbbi plywood bútorai szempontjából jelentős, de igazán attraktív együttese az *öltözőasztal* egy álló nagy ellipszis alakú és egy kisebb, kihajtható kör alakú tükörrel. A hozzá tartozó *karosszék* kerek ülőlappal, szögletes karfával készült, egyaránt a „túlfeszített konstruktivizmus”

(Moholy-Nagy) szellemében.³ Ezzel az együttessel szerezte meg asztalos-mesterlevelét is 1924-ben.

BREUER Marcell: Lécvázas hevedertámaszos szék
Marcel BREUER: Lath-frame chair with back strap
Bauhaus-asztalosműhely, Weimar, 1922
Fotó: Ernyey Gyula

Tanulmányai végeztével Párizsban töltött néhány hónapot, majd elfogadta Walter Gropius meghívását az 1925-től Dessauban – új épületben és új körülmények között – működő Bauhaus asztalosműhelyének vezetésére. Gropius ideális munkatársat talált a Bauhaus-eszméken nevelkedett, egyszerre mind a gyakorlati-ipari feladatok iránt élénken érdeklődő fiatal mester-tanárban az elkövetkező évekre, amikor is az ipar kísérleti laboratóriumként kívánta működtetni az intézményt.⁴ Breuer ez időtől kezdett foglalkozni a hírnevét széles körben megalapozó acélszék-kísérleteivel, és hozzá fűződik a Gropius által tervezett új iskolaépület és a mesterházak bútorzatának kialakítása is.

E feladatok során fejlesztette ki hajlított acélszék vázas, előbb *Thonet B3*, később *Wassily* néven ismert székét 1925-ben⁵, ami merészen új megjelenésével inkább műszaki tárgy, mintsem hagyományos ülőbútor benyomását kelti. Bár bonyolult konstrukciója még Rietveld *Piros-kék* (1918) székét idézi, attraktív (nikkelezett, majd krómzott) acélszék szerkezetével és új fejlesztésű, fémszálakkal erősített textilfelületeivel nagy erővel alapozta meg későbbi, letisztultabb formájú székcsaládok hosszú sorát. Breuer új típusú alkotásait lelkesen méltatta a kiváló építész, iskola-társ és barát, Molnár Farkas az 1928. évi

Magyar Iparművészetben: „Semmit sem hasonlítanak a régi székekre, sőt alig lehet felismerni, hogy székek. [...] mert itt nem átformálás történt, mint, mondjuk, a gotikus széktől a biedermeierig, hanem az egész dolog használhatóságának, szerkezetének, előállításának lényeges megváltozása.”⁶

Breuer nagyszámú csőbútorainak (asztalok, állványok, székek) alakulását-letisztulását itt nincs módunk részletesebben taglalni, és nehéz is lenne Magdalena Drosténál és Christopher Wilknél alaposabban.⁷ Mindazonáltal megjegyzendő, hogy ezek egyre érettebb tervezői tevékenységének markáns megvalósulásai. Egy olyan tervezőé, aki egy-egy gondolatát számos változaton keresztül alakította ki, műgonddal formálva azokat véglegessé. Jó példája ennek híres és sokat vitatott *konzolos szék* (1928, későbbi nevén *Cesca*), amelynek folyamatos vonalvezetése 1925-től megtalálható kis ülőkéinél. Már ezeknél felfedezhető a merően új konzolos megoldás ötlete is, noha csak 1928-ban jelent meg vele – két évvel Mart Stam, majd Ludwig Mies van der Rohe munkái után.⁸ Bár a német bíróság végül Stam javára ítélte a szerzői elsőséget, a részletek iránt érzékeny Breuer megoldása vált a használhatóbbá, gyártástechnikailag a legjobbba és végül legerjedtebbé a nemzetközi piacon.

BREUER Marcell: Öltözőasztal székekkel
Marcel BREUER: Dressing table with chair
Bauhaus-asztalosműhely, Weimar, 1923 (rekonstrukció: 2004)
Fotó: Ernyey Gyula

BREUER Marcell: B3 klubszék (Wassily karosszék néven a háború után).

Gyártó: Standard Möbel GmbH, Berlin

Marcel BREUER: B3 club chair (known as Wassily chair after the war).

Manufacturer: Standard Möbel GmbH, Berlin

1925 (Iparművészeti Múzeum, Budapest)

Fotó: Ernyey Gyula

BREUER Marcell: B32 konzolos szék (háború után Cesca szék néven).

Gyártó: Thonet-Mundus GmbH, Berlin

Marcel BREUER: B32 cantilever chair (called Cesca chair after the war).

Manufacturer: Thonet-Mundus GmbH, Berlin

1928 körül

Fotó: knoll.com

BREUER Marcell: B11, B5 acélcső vázas székek (háttul, balról jobbra) és B8 ülőke.

Gyártó: Standard Möbel GmbH, Berlin

Marcel BREUER: B11, B5 tubular-steel chairs (behind, left to right) and B8 seat.

Manufacturer: Standard Möbel GmbH, Berlin

1925–1927 (Iparművészeti Múzeum, Budapest)

Fotó: Ernyey Gyula

BREUER Marcell: Isokon hosszú fekvő plywood szék. Gyártó: Isokon Ltd., London
 Marcel BREUER: Isokon long plywood chair. Manufacturer: Isokon Ltd., London | 1935
 Fotó: artportal.hu

Breuer Marcell ugyan 1928-ban Walter Gropiusszal, Moholy-Nagy Lászlóval és Herbert Bayerrel együtt elhagyta a Bauhaust, de mindannyiukban tovább munkáltak az ott elindított gondolatok. Breuer 1928 és 1932 között Berlinben dolgozott egyre komplexebb belsőépítészeti, valamint építészeti feladatokon. Többek között az emlékezetes 1930. évi párizsi Deutscher Werkbund-kiállítást tervezte Gropiusszal, Bayerrel és Moholy-Naggal közösen (saját csőbútorraival berendezve), illetve első önálló – rögtön nagy elismerést kiváltó – épületét, a *Harnischmacher-házat* Wiesbadenben (1932). Ugyanakkor folytatta a Bauhausban elkezdett hajlítottbútor-kísérleteit immár többféle anyagból: az acélső után előbb alumíniumszalagokból, majd rétegelt lemezből. 1932-ben Svájcban találkozott a kiváló finn építész, Alvar Aalto rétegeltlemez (plywood) munkáival, amelyek ösztönzőleg hatottak újabb kísérleteire. A svájci Embru cég segítségével indult a párizsi nemzetközi alumíniumbútor-pályázaton, ahol két első díjat nyert 1933-ban.⁹

1934-ben megpróbálkozott budapesti letelepedésével, de nem sikerült felvételt nyernie a Mérnöki Kamarába. Így 1935-ben – Walter Gropiust követve – Nagy-Britanniába költözött. Gropius közvetítésével került kapcsolatba a modernizmus egyik nagy-britanniai úttörőjének számító Jack Pritcharddal, az Isokon Furniture Company alapítójával, akinek megalkotta a korszak leghíresebb brit bútorzatát. Breuer többféle plywood bútort is tervezett a cégnek, köztük lemezből hajlított asztalkákat, de az Isokon *karos (hosszú) fekvőszéke* (1935) vált közülük legismertebb munkájává. Voltaképpen ezzel a pihenő ember testvonalát leképező, az ülőfelületet szinte lebegve tartó, finom vonalú konstrukcióval teljesedett ki a Bauhausban elkezdett, hajlított anyaggal dolgozó bútortervezői tevékenysége.¹⁰ Ez a bútor, melynek kereskedelmi ismertetőjét az ekkor már szintén Londonban tartózkodó Moholy-Nagy László tervezte az Isokon cég számára, máig a korszakkal foglalkozó kiadványok és kiállítások állandó, klasszikus példája.

ERNYEY Gyula
 designtörténész

1. Breuer Marcell (1902–1981) életének és tárgytervező munkásságának két alapvető összefoglalása: Christopher Wilk: *Marcel Breuer. Furniture and Interiors*. The Museum of Modern Art, New York, 1981 és Magdalena Droste – Manfred Ludewig: *Marcel Breuer*. Taschen, Köln, 1992. Magyarul: Ernyey Gyula (szerk.): *Breuer Marcell. Elvek és eredmények / Marcel Breuer. Principles and Results*. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2008.
 2. Walter Gropius: A weimari Állami Bauhaus manifestuma. In: Mezei Ottó (szerk.): *A Bauhaus. Válogatás a mozgalom dokumentumaiból*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1975, 50.
 3. Moholy-Nagy Lászlónak Molnár Farkas korai építészeti munkáit bemutató bevezetője. In: *Új építés 1. Molnár Farkas munkái 1923–1933*. Egyetemi Nyomda, Budapest, é. n. [1933].
 2. Az általános változásokról bővebben lásd Mezei Ottó: Adalék az 1923-as Bauhaus-fordulathoz. In uő: *Magyar, európai, modern. Válogatott írások*. Argumentum Kiadó – Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Intézet, Budapest, 2013, 123–124.
 4. Vö. Walter Gropius: A dessau Bauhaus-termék alapelvei. In: Mezei Ottó (szerk.): i. m.

(lásd 2. jegyzet), 183.
 5. A szék elnevezését Vaszilij Kandiszkiótól nyerte a hatvanas évek elején, aki 1922 közepétől tanított a Bauhausban, és egyik első támogatója és vásárlója volt a csőbútoroknak.
 6. Molnár Farkas: Az új bútorok. *Magyar Iparművészet*, 1928/10, 231.
 7. Magdalena Droste – Manfred Ludewig: i. m. és Christopher Wilk: i. m. (lásd 1. jegyzet), 1. fejezet.
 8. Peter Blake: *Marcel Breuer: Architect and Designer*. The Museum of Modern Art, New York, 1949.
 9. Major Máté: *Breuer Marcel*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 10. Készítésének magyarországi kapcsolatairól Seidner Zoltán egykori fotói tanúskodnak.
 10. Jack Pritchard (1899–1992) és az Isokon eredményeiről bővebben lásd Cheryl Buckley: *Isokon*. Exhibition catalogue. Hatton Gallery, University of Newcastle upon Tyne, 1980.